

Eseményhorizont, fekete lyuk, időmőbiusz

Beszélgetés Fehér Dáviddal,
a *Lebegő végtelen* című kiállítás kurátorával

RÓZSA T. ENDRE

Magyar Nemzeti Galéria, 2018. XII. 13. – 2019. III. 17.

Az egyik legérdekesebb és talán legjobb kiállítás ma Budapesten a Magyar Nemzeti Galéria *Lebegő végtelen. Žilvinas Kempinas – Csörgő Attila – Erdély Miklós* című kamaratárlata. Három művész, négy mű, egyetlen terem falai között. Az alkotások erős gondolati interakcióban állnak egymással, ami a kurátor, Fehér Dávid érdeme. A litván születésű, New Yorkban élő Kempinas itt bemutatott alkotását a művész 2014-es budapesti kiállításának sikere után vásárolták meg a kortárs gyűjtemény számára, de a Szépművészeti Múzeum átmeneti bezárása miatt raktárba került, nem állították ki. Csörgő Attila nemzetközileg szinte ismertebb, mint Magyarországon. A Velencei Biennálé zsűrije például 2017-ben a központi kiállítótérben, az Arsenale épületében adott helyet az egyik munkájának, és a rangos Nam June Paik-díjat is megkapta. Erdély Miklós sokágú munkásságáról röviden szólni lehetetlen feladat. Elég annyi, hogy a Főiskolán szobrásznak készült, majd építész, filmrendező, költő, teoretikus és képzőművész lett, a 70-es évek elején performanszokat csinált, és egyike azoknak, akik meghonosították Magyarországon a koncept artot. Vitán felül áll, hogy Erdély recepciója sajnos töredezett. Halála után nagy életmű-kiállítást rendeztek a műveiből a Műcsarnokban, művészetét 1998-ban egy kiváló szimpózium előadói értelmezték, mégis felemás módon fogadta be a modern kánon. Ez a tény ad nagy hangsúlyt a *Lebegő végtelen* négy műtárgyból álló együttes bemutatásának. Erdély munkái feltámadnak, dialógusba lépnek a két másik művel, hogy végül egy koherens egész kerekedjen ki belőlük. Fehér Dáviddal a kiállítótérben beszélgettem.

A modern és a kortárs képzőművészet külföldi anyaga helyén nagy lyuk tátong a magyar közgyűjteményekben. Kempinas műve, a *Lemniscate* üdítő kivétel. Hogyan született meg benned a gondolat, hogy ez a mű legyen a kiindulópont, miért társítottad hozzá Csörgő Attila alkotását, és végül hogyan jutottál el Erdély Miklós 1975-ben készült *Időutazás 1–5* című sorozatművéhez? Zárójelben jegyzem meg, hogy Szabó Júlia tartott erről a montázsorozatáról egy előadást a Műcsarnokban 20 évvel ezelőtt az Erdély-szimpóziumon, azonban az *Időmőbiusz* szövegére nem tért ki.

FEHÉR DÁVID: Tavaly decemberben nyitottuk meg a *Válogatás a Szépművészeti Múzeum 1800 utáni Nemzetközi Gyűjteményéből* című, szemipermanensnek is mondható kiállítást a Magyar Nemzeti Galériában, amely egy szűk válogatást mutat be a Szépművészeti Múzeum 19–20. századi és kortárs műveiből. A tárlat két, karakteresen elkülönülő egységre tagolódik: míg a gyűjtemény jelentős főművekkel rendelkezik a 19. századból, addig a 20. századi műtárgyállomány meglehetősen sporadikusnak tekinthető, különös tekintettel a század első felére, amelyből alig rendelkezünk reprezentatív alkotásokkal. A pótolhatatlan hiányok miatt keletkező szakadékokat úgy kíséreltem meg áthidalni,

hogy a 19. századi és a 20. század második felére koncentrálo egység között létrehoztunk egy „szűrkezőnát”, benne egy kabinetteremmel, ahol időszaki kiállításokat mutatunk majd be. Korábban, 2009-től kezdődően a Szépművészeti Múzeumban rendeztünk már kabinetkiállításokat, amelyeken a gyűjtemény klasszikus darbjait konfrontáltuk kortárs művészek reflexióival, a művészeti hagyományok és a jelen közötti párbeszédet dinamikáját vizsgálva. Ehhez a kis méretű, mégis komplex kérdések felvetésére alkalmas kiállításformához nyúlunk ezúttal vissza. A kiindulópont továbbra is a gyűjtemény egy-egy kiemelkedő darabja lesz, a tárlatok pedig módszertani, elméleti és muzeológiai kérdéseket vizsgálnak majd. Kempinas művének bemutatása kézenfekvő döntés volt, hiszen az utóbbi évek egyik legfontosabb új szerzeményéről van szó. Az installációnak mindemellett szimbolikus jelentősége is van a gyűjteményi kiállítás kontextusában: hiszen a „kizökkent idő” terében egyfajta időhurkot képez. A kabinetben szereplő többi mű asszociatív

fotó: Berényi Zsuzsa



módon kapcsolódik Kempinaséhoz. Amikor a vásárlást előkészítettük, azért esett a választásunk épp erre az alkotásra, mert a Möbius-motívum a hazai konceptuális és posztkonceptuális művészetben kitüntetett jelentőséggel bír: különösen érvényes mindez Csörgő Attila művészetére, aki érzésem szerint a motívum megjelenítései sok szálon kapcsolódik Erdély Miklós életművéhez, amelyben újabb és újabb összefüggésekben tér vissza a tisztán gondolati formaként értelmezett Möbius-motívum. Erdély *Időutazását* a háború utáni magyar művészet egyik legfontosabb, legkomplexebb művének tartom. Kempinasszal és Csörgővel szemben Erdély nem közvetlenül mutatja fel a Möbius-szalag formáját, hanem belekódolja azt a mű struktúrájába. A montázsokon a művész saját múltjába tér vissza, meglátogatja egykori családtagjait és önmagát, az idő visszahajlik önmagába, az idősíkok érintkeznek egymással, az idő folyásának linearitása megcsavarodik. Az idő imaginárius síkjának Erdély művén éppúgy egyetlen oldala van, mint a

CSÖRGŐ ATTILA: *Clock-Work*, 2015, óraszerkezet, fotóállvány, lámpa, üveg, fólia HUNGART © 2019

Möbius-szalagnak, amelyet körbejárva visszatérhetünk ugyanarra a pontra. Ez az alapja az időutazás gondolati kísérletének, és ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódnak az *Időmöbiusz* című szöveg tézisei is, továbbá szintén ezt a kérdésfelvetést gondolja tovább az *Időzárójel 1955–1972* című, 1976 körüli Erdélyi-mű.

Az *Időmöbiuszt* Erdély az egyik legfontosabb művének tartotta. A Magyar Műhely kétkötetes Erdély-kiadványa közös borítót kapott, és az *Időmöbiusz* címet választották neki. Kissé leegyszerűsítve, az *Időmöbiusz* szövegének kezdő tétele a közeljövőről és a jelenről (1. Ami lesz és visszahatni képes, az van.), a záró tétele (12. Kész van, ami készül.) a közelmúltról és jelenről szól. Tehát a létezés időbeliségéről. Mintha az idő fogalma összekötő kapocs lenne a három művész között. Utólag alakult így, vagy kezdettől ez volt a tárlat egyik rendezőelve?

F. D.: Olyan művek foglalkoztattak, amelyek arra kérdeznék rá, miként ragadható meg az idő fogalma sajátos gondolati formaként. A Möbius-szalag rendszerint fektetett nyolcast (lemniskátát) alkot, és ekként a végtelenre is utal. Mennyiben lehetséges mérni azt, ami mérhetetlen, látni azt, ami láthatatlan? Ezek a paradoxonok alapvetően meghatározzák a kiállításon szereplő alkotások kérdésfelvetését. A dilemmának ráadásul nemcsak filozófiai, hanem médiumelméleti vonatkozásai is vannak. Mindegyik művész valamilyen módon számot vet a pillanat képi rögzítésének lehetőségeivel, ami elvezet a fényképezés és a filmrögzítés problematikájához. Kempinas műve esetén a ventilátorok digitális videokazettából származó mágnesszalagot lebegtetnek, Csörgő Attila konstrukciójának egy



ŽILVINAS KEMPINAS:

Lemniscate, 2007,
installáció, ventilátor,
mágnesszalag HUNGART © 2019

fotóállvány az alapja, a falra vetett árnyék pedig a testek leképezésének archaikusabb módjára utal, nemcsak a napórákat megidézve, hanem a platóni filozófiát is. Erdély műve fotómontázsok egymás mellé rendelésére épül, amelyek összeolvasva filmszekvenciához hasonlatosak. Ezt a benyomást erősíti a mű bemutatásának a módja. Szőke Annamária szakmai segítségének köszönhetően sikerült rekonstruálnunk, hogyan szerepelt eredetileg Erdély műve 1976-ban a székesfehérvári Csók István Képtár *Sorozatművek* című kiállításán: a képek fekete felületek előtt lebegtek, nemcsak a fekete lyukakat és a malevicsi *Fekete négyzetet*, hanem a filmcsíkok látványát is felidézve. Szőke Annamária mindemellett találóan hívta fel a figyelmet arra, hogy az az *Időutazást* tovább gondoló *Időzárójel* esetén az



foto: Berényi Zsuzsa

idősíkok érintkezésének a helye, a fekete lyuk ráadásul magával a camera obscurával is azonosítható.

Csörgő Attila műve, a *Clock-Work* egy magyar hagyományhoz is kapcsolódik, olyan kinetikus-prekonceptuális művészekhez, mint Nicolas Schöffer

és Moholy-Nagy László. De véleményem szerint már nem pre- hanem posztkonceptuális módon.

F.D.: Rendkívül fontosnak érzem, hogy Csörgő milyen sokrétűen kapcsolódik a magyar művészet bizonyos hagyományaihoz. Erdély Miklós és a hazai konceptuális tendenciák mellett valóban kitüntetett jelentőséggel bírnak számára

a kinetikus művészet fontos alakjai és művei, például Nicolas Schöffer életműve vagy Moholy-Nagy László *Fény-tér modulátora*. Csörgőt is foglalkoztatja a mozgásba hozott látvány (vision in motion) térbelisége és időbelisége. Csörgő egy teáskanálnából létrehozott átlátszó formát kombinál egy mechanikus óraszerkezettel. A másodpercmutató körbejárja a hengeres felület peremét. A konstrukció Möbius-szalagot formázó árnyékot vet a falra, amely egy fénykörbe íródik bele. Utal arra, hogy ez a műve, és *Clock-Work*-sorozat más darabjai, a ciklikus és a lineáris időfelfogás szintéziseként is leírhatók. A letisztult formák komplex – gondolati és technikai – struktúrákat rejtenek, a különleges konstellációk a Wunderkammerek világát idézik.

Közös vonás az alkotókban, hogy tudományos szemszögből is látják a világot. Csörgő Attila számára a geometria a fontos, Erdély pedig doppingszernek használta a modern fizikát, kozmológiát. A termodinamika, az eseményhorizont, a fekete lyukak elmélete ott rejtőzik a művei mögött. A kiállítás anyagának összeállításakor ez felmerült benned?

F. D.: A természettudományos érdeklődés valóban rendkívül fontos aspektusa a bemutatott műveknek, ráadásul az alkotás folyamata mindegyik esetben kísérletezések soraként is leírható, ám azt is hangsúlyoznám, hogy a művészek pusztán kiindulópontként használják a természettudományos kutatások eredményeit, azokat szabadon kezelik, és el is rugaszkodnak tőlük. A végeredmény egyik esetben sem tudományos a szó szoros értelmében, inkább poétikus, ám ez a fajta megközelítés nem kevésbé sokrétűen képezi le és értelmezi a világ nagy struktúráit, mint a természettudományok. Fontos kérdése lehet a műveknek: hogyan válik a tudomány művészetté és a művészet tudománnyá?

A kiállítás olyan tömör, meditatív és elgondolkodtató, hogy a zen koanok jutottak róla az eszembe. Lehetségesnek tartod ezt a „távol-keleti” értelmezést?

F. D.: Ezt az értelmezést lehetségesnek, találónak és megtisztelőnek is érzem. A kabinetkiállítás műfajából és léptékéből adódóan is tömörségre törekszik: kevés művel kísérel meg rendkívül sok összefüggésre reflektálni, mindemellett az egyes művek nem állnak távol a zen szellemiségétől. Struktúrájukra egyaránt jellemző a körkörösség és az ismétlődés: az ellentétes erők kiegyenlítődésebből származó törekény, pillanatnyi egyensúlyt keresik.

ERDÉLY MIKLÓS: *Időutazás I–III.*, 1975,

3 db az ötdarabos sorozatból, fotómontázs, zselatinos ezüst, a képeken öntapadó anyagból készült „X” jelek, farosra kasírozva

HUNGART © 2019

